

Јелена М. Тодоровић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за српски језик и књижевности

ХРИСТИЈАНИЗАЦИЈА ЛИКА АЛЕКСАНДРА ВЕЛИКОГ У РОМАНУ О АЛЕКСАНДРУ ВЕЛИКОМ²

У раду се бавимо српском верзијом *Романа о Александру Великом* анализирајући лик Александра Великог. Може се тврдити да је његов лик типски и да је формиран међусобним утицајима споредних ликова, чија је основна функција увек усмерена ка постизању комплексније структуре главног лика. У раду је представљен развојни пут карактера Александра Великог и у којој мери се исти уклапа у средњовековну књижевност у Србији. Радом се тежи уочавању утицаја различитих књижевних традиција на конфигурацију ликова средњовековног *Романа о Александру Великом*. То се постиже навођењем конкретних примера и праћењем развоја Александровог лика, чиме се истиче витешки кодекс као један од главних конституената лика владара. Циљ рада је доказати и објаснити синтезу којом је настао лик Александра Великог као хришћанског владара и светог ратника.

Кључне речи: роман, Александар Велики, христијанизација, средњовековни владар, витешки кодекс, свети ратник, конфигурација карактера

1. Увод

Подробном анализом семантичких и поетичких принципа *Романа о Александру Великом* предочићемо све типске црте карактера, а све у циљу актуелизације теме, али и идеје о лику светог ратника. Представићемо и еволутивни пут лика Александра Великог и митске наносе који чине основу његове комплексне конфигурације. Анализом основних начела Александра Великог дефинисаћемо и објаснићемо конституенте који га формирају и као владара-ратника и као пропадљивог човека. По ређењем *Романа о Александру Великом* са *Александријадом* представићемо заједничке мотиве, који су у *Роману о Александру Великом* кориговани у односу на *Александријаду*, како би били прилагођени словенском, а истовремено и хришћанском свету.

Тематика *Романа о Александру Великом* је у потпуности одговарала феудалном друштву. Како Јелка Ређеп наводи: „Од македонског цара средњовековни преводиоци и прерађивачи начинили су идеализован

1 jelena.todorovic91@yahoo.com

2 Рад је део мастер рада под насловом *Конфигурација ликова у Роману о Александру Великом*.

лик хришћанског владара и освајача” (Редејер 1999: 29). Описан Александаров живот и његово путовање на Исток бивају посебно интригантни. Хришћански моменат, који се у овој верзији јавља експлицитније него у верзијама ван словенског света успоставља дијалог са читаоцима и постаје основна порука власти (Konstantinović 2006: 22). Очигледни су хришћански утицаји, већ у оквиру приказивања општег места Александаровог рођења, што је у сврху конфигурације лика Александра Великог као хришћанског владара, а затим и светог ратника.

2. *Александарово рођење и оцеубиство*

Роман о Александру Великом почиње причом о Нехтенаву, египатском владару и чаробњаку, „звездочатцу”. Пошто је Филип условио Олимпијаду да му роди сина или да оде пре његовог повратка, краљица се обраћа Нехтенаву за помоћ, који ће узевши облик бога Амона провести ноћ са краљицом, након чега ће се родити Александар. Веома је раширен мотив рађања посебног детета, јунака, пару без деце или дугогодишњој нероткињи као резултат божанског чаробњаштва. Овај мотив је „допуна” мотиву безгрешног зачећа који је чест у Библији (рођење Исака, Јосифа, Самсона, Самуила) (Meletinski 2011: 40). Рођењем и Олимпијадним уздржавањем од порођаја Александар је био предодређен за велика дела: „Претрпи се, царице, и не рађај док не дође благи час; јер ако сад родиш, родићеш роба и некорисна човека, јер коло небеског кружења стоји у луни! Ако причекаш мало док се небеске планете сврстају у поредак, родићеш цара царевима, великоумнога човека” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 73). Одабир часа у ком ће се владар родити је фантастични мотив, али је и јасна алузија на старогрчки мотив рађања у одређеном васељенском периоду који условљава особине детета и његов читав живот. Име новорођенчета је значило „изабраник” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 69), а у случају Александаровог лика се показује тачном и примењивом и чувена латинска пословица *Nomen est omen*, да је име судбина, јер значење његовог имена (грч. Αλέξανδρος) упућује на „заштитника људи”. Како нас историја учи, Александар Велики је убиством свога оца Филипа дошао на престо, док *Роман о Александру Великом* мотив оцеубиства другачије обрађује. У роману Александар је представљен као јунак који оцеубиство чини из незнања, а не из похлепне жеље за престолом. Таквом обрадом је изражена трагична кривица главног јунака, својствена античким јунацима. Александар убија свог оца и учитеља Нехтенаву „[...] рину га са високог регентског камена” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 76) и тада спознаје истину. Иако се сурови поступак младића не може дефинисати као очекиван или праведан, њиме је прикривен грех историјског лика Александра Македонског. Александар гурнувши Нехтенава не зна шта заправо чини, а суровост при самом чину убиства прераста у „велику жалост” (Isto 1986: 76) због учињеног недела. Сродан Александаровом оцеубиству је мотив Едиповог убиства биолошког оца. Александар и Едип убиство чине из незнања, њихова

трагична кривица је у моменту самоспознаје, али и у чињеници да су само испуњавали проречено. Плутарх је на специфичан начин представио исти мотив, пошто је Александров отац сам Зевс, не може доћи до оцеубиства, бесмртни бог не може бити убијен ни од руке сопственог сина. Александрова јединственост је у овој верзији предочена поменом да му је Зевс отац, али и чињеницом да Олимпијада константно истиче да је зачећем и рођењем предодређен за велика дела. Филип који је очинска фигура, али не биолошки отац, у *Александријади* симболично губи око јер је њиме видео Зевса у облику змије у кревету своје жене (*Aleksandrijada* 2010: 8).

Камен се симболично, као место Нехтенављевог пада, јавља као замена за човека³. У роману су Александар и Нехтенав представљени истом физиономијом. Нехтенав умирује Египћане остављајући пророчанство да ће се вратити тридесет година млађи, док Египћани, видевши Александра, препознају млађег Нехтенава, виде остварење царевог обећања. Нехтенавов пад са камена је симболично одвајање Александра од биолошког оца, одвајање је насилно што представља раскидање свих до тада постојећих веза између ова два лика. Како Мирче Елијаде наводи, Јаков је сањао на камену који је симболички „средиште” које одговара „Вратима небеским” (*Elijade* 2011: 277), па мотив камена у *Роману о Александру Великом* може бити схваћен и као Нехтенављев улазак у свет оностраног, тј. као белег ознака за почетак вечности.

3. Вишез као заштитник хришћанства

Карактеристичан је први опис Александра као владара:

„[...] видеше Александра како седи на високом престолу, дивним златом, драгим зеленим камењем и слоновом кошћу украшеном... На глави му је била круна од сафира камена, са великим бисером сплетеним мерсировим лишћем; с десне му и леве стране стојаше околу множина витезова” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 83).

Александрова прва појава као крунисаног владара је раскошна попут вајарског дела у злату, што га свакако представља као владара света. Злато се као симбол може објаснити и кроз хришћанство, али и кроз старогрчку и старословенску традицију и културу. Најчешће се злато доводи у везу са сунчевом светлошћу симболишући Христа или Богородицу и свеприсутство. Топљење злата, пак, има магијска својства, симболизује преображај, прочишћење па и мучеништво (*Ozimić, internet*). Оваквом појавом монарха Александра предочено је да је он у милости Бога, да је изабраник, његов положај на трону је обележен светлошћу. Словени су веровали да Бог седи на небу на златном трону са ког се расипају сунчеви зраци (*Slovenska mitologija Enciklopedijski rečnik* 2002: 204). Драго камење

3 Јужни Словени су у случају смрти једног од близанаца или детета од месец дана у сандук покојног стављали камен да се покопани не врати по брата (*Slovenska mitologija Enciklopedijski rečnik* 2002: 258).

у библијским одредницама симболички представља дванаест апостола, при чему је сафир симбол апостола Павла. Бисер је у књижевности, али и у хришћанској традицији симбол чистоће, неискварености. Овом симболиком се употпуњује слика Александра као изабраника самог Господа.

Лик Александра некада одступа од устаљеног и очекиваног поретка, нпр. када Филип доводи другу жену: „Александар се напуни јарошћу и гневом [...]” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 79), затим примивши прво Даријево писмо: „Чувши писмо, испуни се Александар гневом и јарошћу, зграби и исцепа писмо” (*Isto* 1986: 83). У трећем писму Дарије захтева од Александра да се преда и плаћа порез: „Кад Александар доби и прочита писмо, поцепа га, и гневан нареди да се посланици обесе, па да им се главе одсеку” (*Isto* 1986: 97). Ови описи у потпуности одступају од особина које карактеришу Александра. Употреба лексема „гнев” и „јарост” Александра приближава ликовима античких трагедија и епова. Хероји су испуњени гневом и срџбом и гнев и срџба су покретачке силе које их наводе на делање. Александар је допустио гневу да га обузме, али се слушајући молбе посланика враћа на мирну линију. То је једна од врлина Александровог лика и када постоји могућност да згреши и одступи од идеала витеза, има оне који га усмеравају и чије савете разматра и повинује им се на тај начин избегавајући хибрис.

За Александра као владара-ратника уско је везана представа владара као заштитника хришћанства. По библијском веровању, владар света не мора бити и зла и опасна особа (Fraj 1985: 127). Христијанизација Александровог лика и приче о овом античком владару једна је од основних црта средњовековног романа о Александру, нарочито је истакнут његов одлазак у Јерусалим и поклањање на Христовом гробу (Pavlović В. 2012: 17). Он као хришћанин преузима на себе одговорност да заштити хришћанске светиње од неверника Дарија са чим је у кореспонденцији опозиција бога Амона, који је остатак раније религије, и Саваота, јединог Бога. Промена вере је својеврсно опште место, његов лик је овим поступком преображен, од варварина постаје хришћанин. О македонском краљу се може говорити као о витезу заштитнику хришћанског света и хришћанских реликвија, а јавља се и мотив светог обећања, заклетве витеза: „И нека вам је знано да желим да вас избавим од напасничке Даријеве деснице” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 100). Још у Александровим писмима мајци и учитељу очигледна је његова наклоност према хришћанству: „[...] имају неког великог бога, и ја видех да је силнији од наших богова па му се приклоних и поверовах у њега” (*Isto* 1986: 135). Коначно представљање Александра као хришћанског светитеља наведено је у роману, као и у житијима светаца, његовом молитвом која кулминира чудом:

„О боже над боговима, творче видими и невидимих ствари, чуј ме у овај час, јер теби ништа није немогуће... па молим свехвално име твоје, и оствари ову молбу моју па нареди овим двома планинама да се саставе. И тог часа се оне две планине приближише једна другој на тридесет лаката” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 143).

Молитвом једином Богу Александар попут светаца успева немогуће. Чуда су општа места житија и њима лик хришћанског заштитника бива потпун.

При сусрету са смрћу Александрова вера ће бити пољуљана: „Како кости које гнију и распадају се, могу опет доћи у биће? Али, размисливши у себи опет, говораше: Кад их је свемогући промисао божји могао од небића у биће створити, моћи ће и мртве кости у то исто биће довести” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 158). Под утицајем страха од смрти Александар сумња, али се врло брзо враћа у стабилан поредак хришћанског верника. Краткотрајна сумња у догму не руши идеал хришћанског владара-ратника, већ само учвршћује веру као у случају старозаветног Проповедника. У вези са тим је и позната чињеница да Библија Александру Великом поклања веома мало пажње иако му је, како се верује, добродошлицу у Јерусалим пожелео првосвештеник уз многобројне узајамне изразе уважавања (Fraј 1985: 127). Историјски посматрано, Александар је свакако био у милости хришћанских свештеника и био је поштован монарх читавог хришћанског света.

4. Ратничке инсигније

Александра као владара-ратника и заштитника хришћанства употпуњавају ратничке инсигније, које представљају снажан елемент исказивања владарева моћи и легитимности. То су предмети који се употребљавају у рату и имају одређену материјалну и духовну вредност (Pavlović В. 2012: 18). Ратничке инсигније у *Роману о Александру Великом* су копље, мач, штит и шлем. Основне четири инсигније су симболи средњовековног ратника, витеза племића коме су моћ и снага оличене у мачу и копљу, штит је служио за одбрану од непријатеља штитећи јунаково срце и на њему је увек био грб породице којој ратник припада, шлем штити јунакову главу, а често и он садржи грб. Копље је основна ратничка инсигнија и симболише крст, поседују га свеци попут Светог Ђорђа и Светог Димитрија. Веровало се да владар може бити онај који поседује свето копље, јер оно представља стабилност и просперитет монархије (в. Pavlović В. 2012: 18). У роману се велика важност придаје копљу, Антиох наређује Даријевом изасланику да се поклати Александровом копљу на коме је шлем, тада копље замењује свог власника, појављује се као владар сам. Антиох се противи овом захтеву: „Ако се ја поклоним копљу Александру, то онда значи да ви нисте Даријеви поданици [...]” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 83). У овом примеру се јасно уочава да копље симболизује труп владара, а шлем његову главу.

Мач представља једну од основних ратничких инсигнија, као копље отелотворење је часног крста (Pavlović В. 2012: 19). Елијаде наводи да крст начињен од дрвета добра и зла заузима место „Космичког Дрвета”, такав крст је симбол средишта света и његовим посредством могућа је комуникација са небом (Eliјade 1999: 189–190). Очигледно је само једна од представа axis mundi (центар света), што је симбол који представља стуб који

спаја небо, земљу и подземни свет и у различитим културама је представљен на различите начине (дрво, планина, ватра, крст...). Независно од представа, axis mundi је потпора света, „оса космоса”, истински ослонац и једино се преко њега остварује веза са оностраним (Elijade 2011: 356). Александар мачем осваја територије и покова народе, њиме прети цару Дарију да ће кроз исти упознати Македонију и да ће од њега страдати.

Шлем је временом постао и део грба, а може се схватити као ратничка круна. Неодвојив од шлема је и штит, који је део ратне опреме, али и заштита од зла. Грб који садрже говори о пореклу, угледу и снази витеза који га носи. Описом ковања штитова и шлемова се представља и коначно оформљење македонске војске и њихова припрема за рат: „Почеше одмах ковати шлемове и на штитове метати његов грб, лавовску главу” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 82).

Уз лик Александра, као што је већ наведено, понавља се фигура лава, Филип сања Амона у облику лава, затим је наведен опис Александровог гласа: „[...] па као лав рикнувши” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 79), затим: „[...] почеше одмах ковати шлемове и на штитове метати његов грб, лавовску главу” (*Isto* 1986: 82). Лав је као симбол заступљен како у хеленској тако и у библијској књижевности. У хришћанству лав често симболише самог Исуса и његову моћ да избави и помилује своје следбенике, мада су и јеванђелисти представљани ликовима различитих животиња, а лав је симболично Свети Марко (Ferber 2007: 119). Атински филозоф Промах ће сањати Александра како јашући лава улази у град, а сан има функцију предказања у средњовековној књижевности, предказање је у овом примеру у спрези са лавом као симболом Александрове моћи. Уз фигуру лава наводи се и фигура „курјака” тј. вука: „Много пута један лав разјури читава крда јелена, и курјак, изненада напавши, читава стада разагна” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 73). Вук је у словенској митологији тотемска животиња, Словени су веровали у његову несавладиву снагу, издржљивост и прилагодљивост (Gajić 2011: 156). Александров лик доживљава преображај од почетне представе детета предодређеног за велике подухвате до бића које је суштински синтеза веровања у митска бића и њихове способности.

Карактеристично за средњовековни роман јесте „ишчитавање” митологема као што је добијање магијских и култних предмета у другом свету, поступци даривања освајача сродни су ритуалима иницијације (Meletinski 2009: 218). У својим освајачким походима Александар заслужује ратничке инсигније које су поседовали јунаци у прошлости чиме се величају његови успеси у односу на претходнике. По освајању Рима Александар добија:

„[...] парипа под крокодиловом ашом, оседлана седлом од камења адаманта [...] оружје Агамајуша краља, која узеше у Троји; изнесоше му лиорандиново копље обнизано бисером и многоценим камењем [...] и још десет копаља; и изнесоше му штит римског цара Тарквинија, опшивен аспидином кожом” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 90).

По доласку у Троју Александра „[...] сусретоше сви грађани с великом чашћу и скупоченим даровима; изнесоше му на лавовској кожи оружје Ацилеша, сина краља Перлеуша, и штит Ајакша Телемонића” (Isto 1986: 93–94). У Јерусалиму Александар од Јеремије пророка добија: „[...] камен лихантар, мач незнабошца Голијата, шлем снажног Сампсона и Сампсоново копље [...]” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 101). Предајом ових инсигнија Александар је био признат за владара и заштитника покорених народа. Уласком у Вавилон и Персепољ Александар не добија ратничке инсигније, персијско оружје није могло бити наслеђено од предака, јер су Персијанци били оличење света против ког се хришћанство борило (Pavlović B. 2012: 21).

Поред ратничких инсигнија, Александров лик ратника употпуњује коњ. Коњ штити господара, он је његов највернији слуга и пријатељ, најбољи средњовековни витезови су били власници најхрабријих коња који су били и показатељи њиховог друштвеног статуса. Александров коњ Дулчипало је неукротив, рођењем предодређен за једног господара и само њему може бити веран. Овакав модел повезаности коња и господара постоји још у античкој књижевности, а као пример могу се навести Ахилејеви божански коњи, Ксант и Бали, који први наговештавају Ахилеју да му се самртни час ближи. Прецизније, Ксант Ахилеју обећава да ће га чувати у борби са Хектором, али га и упозорава да се ближи тренутак његове немоћи. Када виде Патроклово беживотно тело божански коњи плачу и тада Зевс зажали што их је послао међу смртне људе, лију сузе када и сам Ахилеј. Дулчипало је представљен као јединствен коњ: „Да знаш царе, да се у твојој ергели чудан коњ ождребио, чуднији од свих коња. Воловска глава, а на десној плећки међу златним ушима појавили се рогови [...] Пред тог коња метаху све на смрт осуђене, и нико му иначе не смеђаше приступити” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 77). Опис Дулчипала је сродан коњу као митском бићу гротескне спољашњости и преке нарави, готово фантастичном бићу. Као што је Александар својим рођењем био предодређен за славу и успех, тако и овакав коњ није могао да служи другом господару до Александру:

„И Александар је често коњу томе долазио; тада је коња напуштала јарост, тихо је рзао према Александру, показујући на тај начин послушност своме цару. Једном га Александар кроз прозор ухвати руком за уво, а он се тихо подаде њему као јунац у јарму” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 77).

У Плутарховој *Александријаги* Букефало је такође јаросан коњ, али није описан као фантастично биће гротескне спољашњости, већ као биће које страхује од сопствене сенке. Александар ће Букефалу помоћи да спозна функцију сенке, али и њену безбедност, она је само пратилац живих бића, показује однос живих наспрам сунца. Веза коња и сунца је симболички веза коња са самим Александром, коњ прихвата постојање сенке и немогућност постојања без ње, што је симболично његов преображај. Овако описан преображај се може схватити као опште место препознавања, јер коњу бива предочена егзистенција живих бића нас-

прам сунца, чиме он свог водича, кроз споменућу спознају, препознаје као свог господара. Након овога коњ се потпуно предаје свом витезу, а поступак припитомљавања коња ће изазвати иста осећања и размишљања код Филипа и окупљених Македонаца као и у српској верзији (*Aleksandrijada* 2010: 12).

Дулчипало, који је прво описан као звер, сасвим се предао, без било каквог отпора, препознавши свог правога и јединога господара. Многи богови у словенској митологији су ратници и као такви имали су своје коње. Коњи словенских богова су имали најчешће две независне појавности, једна је обична, она која се приказује током обданице и друга „божанска” која се манифестује ноћу (Gajić 2011: 69). Независно од доба дана, али на сличан начин, Дулчипало се приказује свету, према свима је звер док га Александар умирује, ублажава његову зверску, махниту природу, што је остатак словенске традиције.

Посебна вредност Дулчипала је у његовој компатибилности са јунаком који га јаше. Дулчипало и Александар заједно побеђују Пора: „Пор се окрете војсци да је заустави, али га Александар превари, снажно петама ободе Дулчипала, прискочи до Пора па га прободу, ударивши га мачем под десно пазуху. Дулчипал зграби Порову коњу за врат па га на земљу притиште” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 140–141). Коњ и дела као његов господар, како је позната слика Александра који сурово јуриша и убија тако је и Дулчипало крволочна прилика.

5. Однос према смрти

У средњовековном друштву смрт постаје хришћанска категорија, није доживљавана као коначност, већ само као прелазак из света патње у благостање (Pavlović B. 2012: 23). У житијима је смрт најављена и предосећана, али је таква представа смрти мењана у осталим књижевним облицима, па често бива изненадна. Смрт великога витеза, владара и ратника, Александра, превенствено је наговештавана (пророчанством, манифестацијом страха) да би се десила као остварење наговештаја. Прво сазнање о Александровој смрти даје сам Александар при свом рођењу: „Кроз четрдесет година вратићу ти се опет, мајко” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 73). Исто пророчанство ће изрећи и Аполон: „Ово дете ће бити цар свему што је под сунцем [...] пошто убије свога оца, вратиће се у четрдесетој години матери земљи” (Isto 1986: 74). Враћање „матери земљи” је у духу хришћанске традиције, сви који су из праха рођени у прах се враћају, тј. од мајке рођени мајци земљи се и враћају. Предсказање Александрове смрти у четрдесетој години живота може се повезати са хришћанском симболиком броја четрдесет, по којој је овај број симбол усавршавања и искушења. Искушење и казна су често наговештени или остварени навођењем броја четрдесет, на пример: Израелци су четрдесет дана лутали пустињом, четрдесет дана је трајала киша, Исус је након четрдесет дана од рођења доведен у храм (Ševalije 1983: 125). По *Синаром завету*, Мојсије је провео четрдесет дана на Синајској гори, четрде-

сет дана и ноћи је падала киша за време великог потопа, Исус је провео четрдесет дана у пустињи док га је искушавао ђаво, четрдесетог дана од васкрсења Исус се вазнео на небо. Четрдесет је и број слутње, припреме, искушења и казне. Употребом овог броја библијски писци су обележавали главна дешавања у историји спасења (Isto 1983: 125).

Док Александар јуриша у бици, јашући испред својих војника, он јуначки, епски, пркоси смрти, тада грли славну смрт и попут Ахилеја одбацује сраман и кукавички живот. Увек је сигуран да та битка није његова последња. Јеремија Александру прориче смрт: „И уз све то, Александре, отаџбине своје нећеш видети” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 101). Како се Александру ближила четрдесета година и његова проречена смрт у њему се будила стрепња. Чак „[...] не смеде иза зида завири-ти” (Isto 1986: 128) што се није могло очекивати од Александра, јер он срља и пркоси. Лик владара је праћен колективним ликом војске, његова осећања се преносе на војнике и они манифестују исти страх: „Они се већ беху уплашили због његова дуга одсуства” (Isto 1986: 129).

Када му бива предсказана скоро смрт, у Александру, владару-ратнику, буди се урођени људски страх од смрти: „Као човек неки на место одређено му за смрт, иђаше тада и македонски цар: свега света цар, помишљајући на своју смрт, беше неутешан” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 158). Сањајући пророка Јеремију који му предсказује смрт, Александар се буди уплакан, што показује његов страх. Сан је стање човека које се схвата као блиско смрти, „половина смрти”, а о човеку који сања се говори да га смрт вуче и да ће убрзо умрети, а верује се да у сну половина душе напушта тело (*Slovenska mitologija Enciklopedijski rečnik* 2002: 479). Смрт античког јунака представљена је верно: „Александар се заже-ле окупати, али на њ налете нека риба из језера и Александар, опазивши је, побеже” (*Roman o Aleksandru Velikom* 1986: 130). Појавност сна можемо тумачити кроз Јунгову теорију јаства и сна. Уведени термин јаства што је средиште целовите психе и најчешће се појединцу јавља у сновима (Von Franc 1987: 161). Јеремија ће Александру у сну предочити смрт, јунак још од рођења зна када ће умрети, али како се проречен час ближи, подсвест у форми сна подсећа јунака на неминовно. Јеремија је фигура старог мудраца, а постаје и посредник и фигура духовног вође (што се односи на хришћанство). Јаство се често у сновима јавља као надмоћнији људски лик. Код мушкараца слика старца мудраца је типично утелотворење јаства, старац је мужевни покретач и чувар (Isto 1987: 196–197).⁴ У одлучујућим тренуцима се појављује фигура „чувара”, када говоримо о Александру, одлучујући тренутак је прелаз из младости у позније доба живота. Јаство је унутрашњи водећи чинилац који се разликује од свесних поступака и може се схватити једино истраживањем снова (Isto 1987: 162). Тако је омогућено да личност постане свесна, расветљавају се

4 Јаство не мора увек попримати облик мудрог старца, већ, зависно од пола или животног доба онога који сања, може бити утелотворено као жена, врачара, мајка земља или младић... (Von Franc 1987: 196–197)

одређене особине, тежње или способности. Александар је својим сном само наставио свој развој ка коначној тачки, смрти, а сан је био неопходан да његове војничке успехе врати у сферу људског и пропадљивог.

Мотив Александровог урањања у језеро је симболично његово преображавање из паганина у хришћанина, умирање њега као неверника и поновно рођење. Александар се изнова рађа кроз свету тајну крштења, тачније тек почиње да постоји јер признаје јединог правог Бога. Првобитни симбол хришћанства којим су хришћанског учења обележавали просторе свог становања била је представа рибе. Овај симбол је, заједно са приказом Исуса као Пастира и вина, све до краја IV века био доминантан у иконографији. У периоду прогона био је неопходан знак распознавања, симбол који ће бити намењен само припадницима исте вере. Најприхваћенији симбол у дотадашњем хришћанском свету је била риба (Ozimić, internet). Симбол рибе је везан како за смрт тако и за рађање. Одсуство гласа код риба се везује за душе, како за душе умрлих тако и за душе нерођених или деце која нису проговорила (Slovenska mitologija Enciklopedijski rečnik 2002: 467). Сродно томе риба се доводи у везу са рађањем и кружним обнављањем. Када се приказује на површини воде, истовремено је „Спаситељ” и средство „Приказивања” (Ševalije 1983: 780). Симболика рибе је јасна али њена појава у језеру које је вода и самим тим симболише свету тајну крштења попут Исусовог крштења на реци Јордан јесте опомена Александру као варварину да се мора приклонити хришћанској вери и остати у милости Господа.

У писму Олимпијади и Аристотелу Александар пише да је спознао истину о смрти и страх од смрти тек када је заволео своју жену. Александров лик тада из витеза који јуриша у бици прераста у заљубљеног мушкарца. Како Бојана Павловић објашњава: „Александрова смрт и његов одлазак са овоземаљског света у основи је представљена као владарска смрт, као одлазак онога који је ту ради добробити и искупљења своје пастве. Александар напушта овоземаљски свет отрован, на самртничком одру, а не у борби, опраштајући се са својим поданицима” (Pavlović В. 2012: 24). Смрт владара је доживљена као губитак заштитника без ког је немогуће наставити живот.

6. Закључак

Ликови *Романа о Александру Великом* постоје као стабилна конструкција, једни од других јесу независни, али такође условљавају испољавање одређених особина других ликова својим појавама. У конфигурацији лика Александра, идеалног владара и ратника, немогуће је не приметити утицај књижевне и хришћанске традиције. Његов карактер је оформљен на мотивима грчке и старословенске митологије и као такав представља комплексну структуру и многи аспекти његове личности зависе од наведених претпоставки. И када бивамо изненађени (Александр бес нпр.) то може бити објашњено књижевном традицијом ранијих епоха које су оставиле трага у ликовима великих ратника. Као централ-

на фигура дела, Александар се и трансформише интерференцијом са осталим ликовима и самостално, али готово увек под утицајем фигуре старца мудраца. Јеремија је утицао на формирање Александра као хришћанског витеза, јунака који поступа по кодексу вере, док Аристотел формира Александров лик као лик образованог човека, филозофа који је по Платону идеални владар. Увек ће стремити вишим духовним циљевима и себе дефинисати и потврдити као идеалног средњовековног владара и витеза, али и верника блиског свецима. На основу овог рада можемо уочити синтезу којом настаје лик у средњовековном делу, али и поступке који условљавају развој култа светог ратника. Остаци грчке и словенске митологије у оквиру строге хришћанске догме продираће кроз текст и истицати познате и више пута изучаване митске мотиве и књижевне архетипове.

Извори

Roman o Aleksandru Velikom, Стара српска књижевност у 24 књиге, књига 21, приредила Радмила Маринковић, Београд 1986.

Литература

Aleksandrijada – priča o Makedoncu Aleksandru Velikom, превео Бранимир Штулић (2010), Београд: ПЛАТΩ Books и Балканска партија.

V. Franc 1987: М. Л. В. Франц, Процес индивидуације у: *Човек и његови симболи*, Љубљана: Младост.

Гајић 2011: Н. Гајић, *Словенска митологија*, Београд: Лагуна.

Елијаде 1999: М. Елијаде, *Слике и симболи*, Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.

Елијаде 2011: М. Елијаде, *Расправа о историји и религији*, Нови Сад: Академска књига.

Konstantinović 2006: З. Константиновић, *Српска Александрида у: Литерарно дело и национални менталитет*, Београд: Алфа.

Marinković 1969: Р. Маринковић, *Српска Александрида*, Београд: Филолошки факултет.

Meletinski 2009: Ј. Мелетински, *Увод у историјску поетику епа и романа*, Београд: Српска књижевна задруга.

Meletinski 2011: Ј. Мелетински, *О књижевним архетиповима*, Нови Сад: Издавачка књижевница Зорана Стојановића.

Ozimić, Небојша, *Симболика рибе и хришћанство*, интернет, доступно на <https://nebojsaozimic.wordpress.com> (приступљено 5. јануара 2016.).

Pavlović 2012: Б. Павловић, *Роман о Александру Великом у средњовековној Србији: витешки модел и портрет владара-ратника, у: Зборник Матице српске за историју*, св. 85, од 7. до 28. стране, Нови Сад: Матица српска.

- Redep 1999: Ј. Ређеп, Александар Велики и краљ Милутин: српска Александрида и Данилов зборник, у: *Зборник Мајице српске за књижевности и језик*, књ. 41, св. 1, од 19. до 34. стране, Нови Сад.
- Tolstoj i Radenković 2001: С. Толстој и Љ. Раденковић, *Словенска митологија енциклопедијски речник*, Београд: ZEPTEK BOOK WORLD.
- Srejović i Cermanović Kuzmanović 1987: Д. Срејовић и А. Цермановић Кузмановић, *Речник грчке и римске митологије*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Ferber 2007: М. Ferber, *A dictionary of literary symbols*, New York: Cambridge University Press.
- Fraj 1985: Н. Фрај, *Велики ког(екс)*, Београд: Просвета.
- Ševalije i Gerbran 1983: Ž. Ševalije i A. Gerbran, *Riječnik simbola*, Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske.

Jelena M. Todorović

CHRISTIANIZATION OF THE TITULAR CHARACTER IN THE NOVEL ABOUT ALEXANDER THE GREAT

Summary

This paper deals with the Serbian version of the *Novel about Alexander the Great* by analyzing its titular character. One could assert that this character is typological and that it was formed by the mutual influence of minor characters, whose chief function is always directed towards achieving a more complex structure of the main character. The paper displays the development path of Alexander the Great's character in relation to diverse literary influences and the norms of the Serbian medieval literature. This is achieved by listing specific examples and following the development of Alexander's character, which emphasizes the chivalric code as one of the main constituents of the ruler's character. The aim of the paper is to prove and explicate the synthesis of Alexander the Great's character as a Christian ruler and holy warrior.

Keywords: novel, Alexander the Great, Christianization, medieval ruler, chivalric code, holy warrior, character configuration

*Примљен 17. октобра 2016. године
Прихваћен 25. новембра 2016. године*